



**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“**

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА РЕГИОНАЛНА И ПОЛИТИЧЕСКА ГЕОГРАФИЯ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

**ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ
(НА ПРИМЕРА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРУПИ ЗА ТЕРИТОРИАЛНО
СЪТРУДНИЧЕСТВО – ЕГТС)**

**За присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по професионално направление 4.4 Науки за земята,
докторска програма “Икономическа и социална география”**

Изготвил: Владица Тошич

Научен ръководител: доц. д-р Косьо Стойчев

гр. София, март 2024 г.

Име, презиме, фамилия на автора: **Владица Тошич**

Тема на дисертацията: „**Териториално сътрудничество между България и Сърбия (на примера на Европейските групи за териториално сътрудничество-ЕГТС)**“

Дисертационният труд съдържа 244 стр. и включва увод, три глави, заключение и използвана литература (112 източника, на български, сръбски и английски език). В отделно книжно тяло са обособени приложенията (общо 23 приложения).

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на разширено заседание на катедра Регионална и политическа география към Геолого-географски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 15.03.2024 г.

Защитата на дисертацията ще се състои на от часа
в

Материалите са на разположение в кабинет №, блок,
бул. №.....

Състав на научното жури:

Председател на журито:

Рецензии:

- 1.
- 2.

Становища:

- 1.
- 2.
- 3.

Съдържание

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	4
Актуалност на темата	4
Обект и предмет на изследването	6
Изследователска теза.....	6
Цел на дисертационния труд.....	7
Задачи на изследването	7
Основни предположения	8
Методи на изследване	8
Очаквани резултати на изследване	9
Приложимост на резултатите от изследването	10
Проблеми и ограничения на изследването	10
Структура на дисертационния труд	11
Публикации, свързани с дисертационния труд.....	13
СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	14
ВЪВЕДЕНИЕ	14
ГЛАВА ПЪРВА-ЕВРОПЕЙСКИ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И ТРАНСГРАНИЧНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО	14
ГЛАВА ВТОРА-ЕВРОПЕЙСКИ ГРУПИ ЗА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО	18
ГЛАВА ТРЕТА-ЕВРОПЕЙСКИ ГРУПИ ЗА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО КАТО ФУНКЦИЯ НА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ	18
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	22
Насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията	23
Справка за научните и научно-приложни приноси в дисертационния труд	23

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на темата

Европейска група за териториално сътрудничество (ЕГТС) е голям шанс за Сърбия и България в допълнение към трансграничното сътрудничество (ТГС), да осигурят значителни финансови ресурси за собственото си развитие чрез европейски фондове. Развитието на трансграничното сътрудничество между Сърбия, България и респективно Румъния ще бъде най-добрият показател за способността на страните да се присъединят към по-широките политически, икономически и социални потоци на обединена Европа. Трансграничното сътрудничество като средство за помирение и регионално развитие продължава от средата на миналия век и се доказва като успешен инструмент за интеграция и процес на цялостно развитие в Европа и преосмисляне на границите и граничните региони. Основните цели на подобни инициативи са: трансформиране на границата от разделителната линия в място за комуникация и сътрудничество между съседите; преодоляване на взаимната нетърпимост и предразсъдъци между народите от граничните региони като последица от исторически събития; укрепване на демокрацията и оперативни регионални и местни административни структури; преодоляване на изолацията; насърчаване на икономическото развитие и подобряване на жизнения стандарт и бързо развитие към интегрирана Европа.

Кохезионната политика (КП) е един от фундаменталните стълбове в конструкцията на ЕС. Тя е основната политика, която обръща специално и приоритетно внимание на икономическите и социални несъответствия, което, наред със съществуващия ѝ дял от бюджета на ЕС, я прави една от „най-видимите“ и значими политики на Общността. КП има за цел да конкретизира солидарността в Съюза чрез икономическо, социално и териториално сближаване като намали разликата между нивата на развитие на различните региони и страни. Същевременно тя е в центъра на усилията за подобряване на конкурентната позиция на ЕС като цяло и на неговите най-бедни региони в частност. С помощта на специфични подходи европейската регионална политика (РП) се стреми да осигури добавена стойност на действията, извършвани по места, като от финансирането по линия на КП се възползват милиони граждани на ЕС.

Създаването на Европейска група за териториално сътрудничество, привлече вниманието на много европейски институции, които определиха като приоритет подкрепата за развитието на местните общности и процеса на трансгранично сътрудничество с оглед на стабилизация, сигурност и повишаване на жизнения стандарт. Начинът за това е превръщането на периферните гранични зони в по-развити трансгранични региони.

Темата е актуална, тъй като касае провеждането на една от най-важните съвместни европейски политики в България и Сърбия. Това се отразява и на ефективността на европейските инвестиции и живота на хората, живеещи в по-бедните и селски райони на България и Сърбия, които са изправени пред постоянни икономически затруднения и намаляващи възможности за работа и доходи. След завършването на пълния кохезионен бюджет на ЕС България постига регионална конвергенция по-бавно от други европейски страни. Регионалните неравенства в България и Сърбия нарастват дотолкова, че според достъпа до обществени услуги, доходите и възможностите за бизнес в страната, първата, втората и третата категория региони. Актуалността на изследването се определя от ниската ефективност на инвестициите от структурните фондове и Кохезионния фонд и влошаването на териториалното сближаване. Задълбочаване на икономическите, социалните и регионалните неравенства в България и Сърбия и необходимостта от иновативни инструменти за териториално сътрудничество като ЕГТС, придават значимостта и важността на това изследване.

Европейска група за териториално сътрудничество и регионалната политика на Европейския съюз са обект на нарастващ интерес към страните кандидатки и потенциални кандидатки за пълноправно членство, тъй като подготовката за структурните фондове и Кохезионния фонд, които са достъпни само за държавите членки на Европейския съюз, започна при използване на предприсъединителни фондове. Регионите и местните общности играят ключова роля в процеса на интеграция в Европейския съюз. Европейска група за териториално сътрудничество има характер на юридическо лице и може да бъде създадена от държави-членки, регионални и/или местни власти, сдружения и публични институции. Главната същност на ЕГТС е свързана с катализиране на процеса на изпълнение на трансгранични програми и проекти, съфинансирани от Европейския съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейски социален фонд (ЕСФ)

и Кохезионния фонд. Специфичността на ЕГТС се отразява във факта, че се предоставя възможност на регионалните и местните власти на държавите-членки на ЕС да могат да се асоциират и развият трансгранично сътрудничество, без първо да подписват международни споразумения и да ги ратифицират в националните парламенти. Това е ключово предимство на ЕГТС, което му дава перспектива и преодолява редица трансгранични предизвикателства. За страни, които все още са извън Европейския съюз, като Сърбия, присъединяването им към европейската група за териториално сътрудничество, представлява шанс да получат финансови ресурси от европейските фондове. Тези условия и предпоставки определят актуалността на темата.

Обект и предмет на изследването

Обект на изследване е трансграничното пространство между България и Сърбия като съвместна зона за сътрудничество, обмен, взаимопроникване, взаимопомощ, взаиморазвитие и общ регионален растеж. **Предметът** на изследване е структурата на ЕГТС като действаща териториална система и нейните съставни елементи като движеща сила за по-активно териториално сътрудничество водещо до резултати с потенциал за оптимизиране на функциите на граничните региони на двете страни.

Изследователска теза

В дисертацията се защитава тезата за положителния ефект и перспектива от създаването на Европейската група за териториално сътрудничество във функцията на регионалното и трансгранично сътрудничество между България и Сърбия. Европейската група за териториално сътрудничество (ЕГТС) е чудесна възможност за Сърбия и България, освен трансгранично сътрудничество, да осигурят значителни финансови средства за собственото си развитие чрез европейски фондове. Хипотезата на изследването е, че регионалните неравенства в България и Сърбия нарастват поради липсата на иновативен модел на трансгранично сътрудничество, който да планира ефективно трансграничното сътрудничество и да използва финансови средства от фондовете на ЕС. Прилагането на получените резултати в стратегически документи за развитие и правни регламенти би създадо организационна форма, която да позволи

активирането на функционалното сътрудничество на ЕГТС като основна форма на трансгранично сътрудничество и един от ключовите инструменти за създаване на големи и функционално по-интегрирани области като европейската интеграция.

Цел на дисертационния труд

Целта на дисертацията е да изследва проевропейските политики на България и Сърбия за териториално сътрудничество, в рамките на Европейския съюз за ускоряване на регионалното развитие и трансграничното сътрудничество чрез инструмента на ЕГТС. Европейските стандарти, примери и опит в тези области са посочени от гледна точка на тяхната роля и значение за цялостното развитие и се прави опита да се определи при какви условия и по какъв начин могат да бъдат поставени във функцията на общото развитие на България и Сърбия. За страните в преход този процес улеснява и ускорява перспективата за присъединяване към Европейския съюз, която включва реформа на териториалната структура на управление като условие за използването на структурните фондове.

Задачи на изследването

За постигане на целта са определени следните изследователски задачи:

- Да се изследват политиките и инструментите за териториално сътрудничество на Европейския съюз.
- Да се изследват възможностите за ускоряване на интеграционните процеси чрез създаване на ЕГТС;
- Да се изследват местните власти като създатели и получатели на ползи от ЕГТС, значението и възможностите за цялостното им развитие
- Да се изследват резултатите от работата и потенциала на създадените Еврорегиони в пограничния регион на Сърбия и България.
- Да се анализират възможностите за прилагане на регионален (местен) опит на възможностите за разширяване на сътрудничеството;
- Да се определят и ускорят възможностите за участие в регионални проекти, които са съвместими с предложените изследвания и натрупан опит чрез ЕГТС Евробалкан.

Основни предположения

Основните предположения на докторната дисертация са:

- Европейска група на териториалното сътрудничество с правилно дефинирани стимулиращи инструменти (регулаторни, финансови, институционални) и силна подкрепа от държавни органи, регионални и местни правителства, може да се превърне в истинска движеща сила на Сърбия и България.
- Европейска група на териториалното сътрудничество допринася за намаляване на регионалните неравенства.
- Европейска група за териториално сътрудничество е във функцията на регионално и трансгранично сътрудничество в Западните Балкани.
- Европейска група на териториалното сътрудничество дава възможност за регионална интеграция на европейско ниво

Методи на изследване

Зададеният предмет и цел на изследването, както и мултидисциплинарният характер на изследваните въпроси, определят подходите и методите на изследване. Аналитико-синтетичният и динамичен аспект на изследването изисква предварително създаване на надеждна и достатъчно представителна информационна база. Това ще бъде отправна точка за прилагане на аналитико-статистически изследвания с пространствено-аналитични процедури от групата на количествените методи. Комплексен предмет на темата изисква прилагането на съвременен аналитичен и синтетичен подход към еврорегионите, регионалната политика и ЕГТС, което е отразено в интегралната методологична концепция. Широкият интердисциплинарен характер на темата на дисертационния труд предполага въвличането на различни научни направления и проблеми като география, история, регионалистика, икономика, политология, социология, екология, приложна геополитика и геостратегия, конфликтология, устойчиво развитие, устройство на територията. Това предполага и необходимостта от използването на широк спектър от разнообразни подходи и методи на изследване. Методите на настоящото изследване са интердисциплинарни и включват: проучване на европейското и национално законодателство, преформулиране на цели, залегнали в стратегическите документи на

България, Сърбия и ЕК, анализ на документация, отворени бази данни, статистика, научна литература, изследвания и публикации на български, сръбски и чуждестранни автори. Другите методи включват различни видове анализи като етимологичен, онтологичен, семантичен и лингвистичен, както и критичен, дискуссионен, съдържателен и сравнителен анализ. Използвани са и други методи като наблюдение, сравнение, моделиране, индукция, дедукция, синтез, класификация и исторически метод. Сериозна част от методологията на експерименталното изследване са: проучване, обработка, подбор и структуриране на обемни информационни масиви и изчисления на осреднени показатели и дялове. При прилагането на количествени методи ще бъдат доминантни статистически изследвания и пространствено-аналитични техники и процедури, а групата на качествените методи ще се основава за анализ и синтез и сравнителния метод. Започвайки от количествено-аналитичната основа, чрез синтез на количествени и качествени методи, анализ и оценка, статистическо и графично представяне, ще стигнем до научно обосновано знание, подлежащо на критика и преразглеждане, което произтича от практиката.

За да видим силните и слабите страни на ЕГТС Еурпбалкан, използваме SWOT анализ, който ще ни позволи да идентифицираме силните и слабите страни, както и да проучим възможностите и заплахите, пред които се изправя ЕГТС. При стратегическото планиране на организациите, SWOT анализът е основният инструмент който се използва.

Докторната дисертация е направена въз основа на публично достъпни документи и информация, събрани по време на изследването

Очаквани резултати на изследване

В периода на слаба териториална кохезия и традиционния начин за управление на регионалното развитие, моделът на функционална връзка на граничните региони чрез създаване на ЕГТС е голямо предизвикателство, но и логично решение за Сърбия и България. Многобройни примери и предишен опит на държави от Европейския съюз ясно сочат факта, че внимателно разработената концепция за ЕГТС помага за активиране на териториалния потенциал и премахване на регионалните неравенства и води до основната цел-създаване на мрежа от активни общини и градове чрез сътрудничество в ЕГТС. Очакваните резултати от дисертацията се отразяват в теоретичното и методологичното

разработване на концепцията за функционална връзка върху съвременния европейски опит като начална основа за определяне на инструментите (регулаторни, финансови, институционални), които трябва да бъдат установени, за да се реализира идеята на функционална връзка чрез създаване на ЕГТС и специфични области на сътрудничество.

Прилагането на получените резултати в стратегически документи за развитие и правни регламенти би създало организационна форма, която би позволила активирането на функционалното сътрудничество на ЕГТС като основна форма на трансгранично сътрудничество и един от ключовите инструменти за създаване на по-големи и функционално по-интегрирани области като европейската интеграция. Резултатите от дисертацията ще могат да бъдат приложени в следните аспекти:

- при разглеждане на потенциала за ускоряване на регионалния и европейския интеграционен процес;
- в посочване на възможностите за прилагане на регионален опит;
- в посочване на най-благоприятните посоки и начини за интеграция;
- при приоритизиране на процеса на интеграция.

Приложимост на резултатите от изследването

Резултатите от дисертацията ще могат да бъдат приложени в следните аспекти:

- определяне на потенциала за ускоряване на регионалния и европейския интеграционен процес;
- посочване на възможностите за прилагане на регионален опит;
- посочване на най-благоприятните посоки и начини за интеграция;
- приоритизиране на процеса на интеграция.

Проблеми и ограничения на изследването

Едно от ограниченията на изследването е липсата на статистически данни за региони-ниво 2 за някои от показателите, поради което се наложи да направим собствени изчисления. Друго ограничение е липсата на ефективен модел на трансгранично сътрудничество между България и Сърбия, с който ЕГТС може да се сравни. Не на

последно място, като трудност може да се отбележи преводът на високоспециализиран език на достъпен и същевременно професионален език, предназначен за професионалната общност в България. В научния дискурс темата за ЕГТС все още не се задълбочава достатъчно методична гледна точка. От изследваната литература и източници става ясно, че има публикации, които се занимават с предложената тема по различни начини и в различна степен. Няма обаче изчерпателен подход към настоящия въпрос за ЕГТС между Сърбия и България. Затова считам, че настоящото изследване ще допринесе за изясняването и задълбочаването на този въпрос.

Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 244 страници, и се състои от увод, три глави и заключение. Отделно са включени и 23 приложения и списък с използваната литература. В библиографската справка са посочени 112 източника на български, сръбски и английски език, които са поделени в две групи-научни разработки и официални документи и доклади на институционално равнище. В допълнение са посочени и 35 Интернет адреса. В подкрепа на цялото изследване са включени: 13 таблици, 35 фигури, и 26 карти. Дисертационният труд въз основа на предвидената концепция е, структуриран е в три глави по следния начин:

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА ПЪРВА-ЕВРОПЕЙСКИ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И ТРАНСГРАНИЧНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО

1. Развитие на регионалната политика на Европейския съюз
 - 1.1. Принципи на регионалната политика на Европейския съюз
 - 1.2. Прилагане на регионалната политика на Европейския съюз
 - 1.3. Инструменти на регионалната политика на Европейския съюз
 - 1.4. Европейския регионализъм и регионално сътрудничество
 - 1.5. Институционално представителство на европейските региони
 - 1.6. Бъдещето на кохезионната политика на Европейския съюз

ГЛАВА ВТОРА-ЕВРОПЕЙСКИ ГРУПИ ЗА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

2. Трансграничното сътрудничество като елемент от общата регионална политика на Европейския съюз

2.1. Концепцията и значението на трансграничното сътрудничество

2.2. Еволюция на трансграничното сътрудничество в Европа

2.3. Европейско териториално сътрудничество

2.4. Програмите за трансгранично сътрудничество

2.5. Програми за съседство

2.6. Принципите и форми на трансгранично сътрудничество

2.7. Европейски групи за териториалното сътрудничество-институционална и правна рамка

2.8. Европейска група на териториалното сътрудничество във функцията на регионално и трансгранично сътрудничество на Европейския съюз

2.9. Структура на ЕГТС

ГЛАВА ТРЕТА-ЕВРОПЕЙСКИ ГРУПИ ЗА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО КАТО ФУНКЦИЯ НА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ

3. Характеристики на граничната зона между България и Сърбия

3.1. Трансграничен регион България-Сърбия

3.2. Географски характеристики и положение на пограничните общини

3.3. Положение на трафика на пограничните общини

3.4. Демографска и етническа структура на населението на трансграничния регион

3.5. Икономическа структура и икономическо развитие

3.6. Образование и култура

3.7. Защита на природата и опазване на околната среда

3.8. Еврорегионално сътрудничество между България и Сърбия

3.9. ЕГТС Евробалкан

3.10. SWOT анализ на ЕГТС Евробалкан

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ЛИТЕРАТУРА

УЕБ АДРЕСИ

Публикации, свързани с дисертационния труд

- Камен Петров, (2020) Регионалната политика в България и Европейския съюз, София.
- Василева, Лиляна, Димитрова, Параскева, Велковска, Гена, Манолова, Анна (2005), Регионално развитие и интеграционни процеси по зони и райони Трансгранично сътрудничество, София.
- Лазаревић Г., Кнежевић, И., Божић Р., (2011) Прекогранична сарадња, Београд.
- Димитър Хаджиниколов (2014), Кохезионната политика на ЕС и регионалните различия в България, София.
- Тодоровић, М., Тошић Б. и Стојановић, Б. (2004). Србија, еврорегиони и европске интеграције. Београд.
- Zillmer, S. & Lüer, C. (2017). Experience of European Groupings of Territorial Cooperation (EGTC) (MORO Praxis No. 8). Berlin: BMVI (ed.).
- Zillmer, S., Lüer, C., Toptsidou, M., Krzymuski, M., Dallhammer, E., Kintisch, M., Schuh, B., Celotti, P., Colin, A., Preku, A., Brignani, N., Waterhout, B., Zonneveld, W. & Stead, D. (2015). European Grouping of Territorial Cooperation as an Instrument for Promotion and Improvement of Territorial Cooperation in Europe. European Parliament. Policy Department B: Structural and Cohesion Policies.
- Federal Ministry of Transport and Digital Infrastructure Department G31 “European Spatial Development Policy / Territorial Cohesion“ (2017), Experience of European Groupings of Territorial Cooperation (EGTC), Berlin.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Докторната дисертация: „Териториално сътрудничество между България и Сърбия (на примера на Европейските групи за териториално сътрудничество-ЕГТС)“ има подходяща методологична структура, разделена на въведение, три глави и заключение. Накрая са изброени литературата, източниците и уеб страниците, използвани при изследването и писането на дисертацията. Работата е обогатена с множество снимки, карти и графични статистически изображения.

ВЪВЕДЕНИЕ

В увода последователно са описани актуалността на темата, обекта и предмета на изследването, основната цел и задачи, използваната методология, както и най-съществените трудности и ограничения на изследването.

ГЛАВА ПЪРВА-ЕВРОПЕЙСКИ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ И ТРАНСГРАНИЧНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО

В Глава първа са проучени еволюцията, целите, принципите, инструментите на регионалната политика, институционално представителство на еврпските региони и бъдещето на кохезиона политика методът. Разгледани са основните етапи на развитието на регионална политика на ЕС и европейското законодателство, отнасящо се до регионалната и структурна политика на ЕС, класификацията на европейските региони на Евростат и категориите региони според „границата за кохезия“ в ЕС. Анализирани са процесите на разширяване ЕС, които имат значение за утвърждаването на политиката за кохезия, както и целите на всяка от шестте финансови рамки на ЕС, които представят най-важните приоритети на всеки етап от развитието на Европейския съюз.

Обяснява се и концепцията и значението на регионалната политика. Дадени са инструментите на регионалната политика на Европейския съюз. Анализират се европейските политики в областта на регионалното развитие и трансграничното сътрудничество. Представена е институционалната и правна рамка. Представени са основните документи, които са от значение за европейските политики в областта на регионалното развитие и трансграничното сътрудничество, както и историческият

контекст, който доведе до тяхното създаване и приемане. Регионалната политика, известна още като Кохезионна политика, е основната инвестиционна политика на Европейския съюз, която допринася за създаването на нови работни места, подобряване на качеството на живот на гражданите и увеличаване на цялостното икономическо развитие както на държавите-членки, така и на ЕС като цяло. Това също е израз на солидарност, тъй като подкрепата е насочена към по-слабо развити региони и държави-членки на Европейския съюз с цел укрепване на икономическото, социалното и териториалното сближаване на Съюза. Представено е историческото развитие на регионалната политика на Европейския съюз. Проучено е развитието на кохезионната политика в исторически контекст и са представени основни понятия.

Ретроспективният анализ започва от появата на политическата идея от средата на 50-те години на XX век, преминава през 90-те години на миналия век, когато е периодът на утвърждаването ѝ, и достига до днес. Еволюцията на европейската кохезионна политика условно е разделена на три етапа. Първият включва развитието на регионалната и структурна политика от средата на 50-те до средата на 80-те години на XX век. В този период са създадени първите фондове, а консенсусът между побогатите и по-бедните държави членки за нарастващите финансови ангажименти към регионите в структурни затруднения е труден. През втория етап от нейното развитие официално се появява понятието „социално-икономическа кохезия“ и кохезионната политика се превръща в цел номер едно за държавите членки. Това започва с приемането на Единния европейски акт през 1986 г., когато за първи път се използва понятието „кохезия“ след един интензивен процес на европеизация и разширяване на Съюза. Другият договор, който издига социално-икономическата кохезия в ЕС до първостепенна цел за държавите членки, е Договорът от Маастрихт, приет през 1993 г. Третият период на кохезионната политика започва с въвеждането на еврото през 2000 г. и продължава с петото разширяване (в частност и членството на България в ЕС), както и продължаващите предизвикателства, свързани с глобалната дългова криза от 2008 г., миграционната и бежанска вълна, БРЕКЗИТ и последствията от пандемията с Ковид-19.

Регионалната политика на ЕС е разгледана като публична политика, или като целенасочени действия от страна на легитимните институции за справяне с конкретен проблем. За целта е извършен преглед на правната рамка, съгласно която тя се формулира

и осъществява. Може да припознаем целите на регионалната политика на ЕС сред основните общностни цели, изложени още в чл. 3 от Договора за ЕС (ДЕС): „Той работи за устойчивото развитие на Европа, основаващо се на балансиран икономически растеж...“ и „Той насърчава икономическото, социалното и териториално сближаване, както и солидарността между държавите-членки“.

В Глава първа е отделено специално внимание на историческия преглед на възникването и развитието на регионалната политика на ЕС, като са разгледани съответните нормативни, финансови, стратегически и оперативни измерения на промяна, които тя претърпява в хода на своята еволюция. Историческият подход е повече от необходим, като се има предвид, че първоначалният подход, който трябва да бъде възприет при анализа на една публична политика, е да се гледа на нея като на процес от относително отделни обособени етапи, както и предвид факта, че процесът на кохезия трябва да бъде разглеждан в неговата динамика. Също така той би ни позволил да осмислим природата и логиката на развитие на политиката, както и влиянието, което оказва върху интеграционния процес като цяло и върху формирането на възприятия за ЕС в частност. Бихме могли да обобщим, че динамиката на развитие на регионалната политика на ЕС се задава в отговор на непрекъснатите предизвикателства, пред които европейският проект е изправен. Предопределящи в тази връзка са процесите на разширяване и задълбочаване на интеграционния процес.

Дадени са целите и принципите на политиката на сближаване в периода 2007-2020 г. Дял XVIII (чл. 174-178) от Договора за функционирането на ЕС (ДФЕС) е посветен изцяло на икономическото, социалното и териториалното сближаване (кохезия) и постановява, че „За да насърчи цялостното си хармонично развитие, Съюзът разработва и осъществява свои инициативи, които водят до укрепване на неговото икономическо, социално и териториално сближаване“ и „По-специално Съюзът има за цел намаляването на неравенството между нивата на развитие на различните региони и изостаналостта на най-неблагодетелстваните региони“.

Представено е и анализирано трансграничното сътрудничество като инструмент за устойчиво регионално развитие. Регионалната политика на ЕС е инструментът с най-голям потенциал да развие „общностното чувство“ сред европейските граждани. Тук трябва да имаме предвид и мащаба на инвестициите, които се осъществяват благодарение

на инструментите на политиката, а именно приблизително една трета от общностния бюджет, и са насочени към всички европейски региони и особено към по-слабо развитите от тях. Благодарение на многостепенния си модел на управление регионалната политика на ЕС „приближава“ Съюза до гражданите посредством програми, които отговарят на регионалните и местните нужди и предизвикателства и са разработени и изпълнени в партньорство с местни власти, неправителствени организации, социално-икономически партньори и представители на гражданското общество. Трябва да бъде отбелязано, че към всяка една от програмите, финансирани от европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), има специално изградена информационна и комуникационна стратегия, която цели да подобри образа на ЕС сред европейските граждани, тъй като би било невъзможно последните да оценят ползите от политиката, ако не са запознати изначално с тях.

Европейският съюз е разглеждан като уникална наднационална организация, като същите характеристики съответно се привнасят и по отношение на идентичността, която се опитва да формира. Това от своя страна налага разглеждането на европейската идентичност като политическа идентичност от нов порядък, както и преразглеждането и преосмислянето на някои класически понятия на политическата наука в съответния европейски контекст. Такива са „политическа общност“; „политическа идентичност“; „политически връзки“ и „легитимност“. Даден е преглед на институционалното представителство на европейските региони. Дадени са европейски стандарти, примери и опит в тези области от гледна точка на тяхната роля и значение за цялостното развитие.

Въпреки че понятията „кохезионна политика“ и „регионална политика на ЕС“ се употребяват често като изцяло синонимни, включително и в академичната литература, важно е да бъде уточнено, макар да не можем да ги разграничим категорично, че докато регионалната политика препраща най-вече към Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), то кохезионната инкорпорира всички европейски структурни и инвестиционни фондове, разкривайки по този начин по-широкия си концептуален смисъл. Следователно на ЕФРР може да се гледа като на експлицитен израз на регионалната политика на ЕС и същевременно като на основен инструмент за финансиране на кохезионната политика на ЕС. В хода на изложението е разкрит и историческият контекст, който води до появата на понятието „кохезионна политика“, или „политика на сближаване“.

В заключение на първа глава може да се обобщи, че днешната европейска кохезионна политика е резултат от един дълъг период на еволюция, през който е натрупан достатъчно опит от нейното изпълнение.

ГЛАВА ВТОРА-ЕВРОПЕЙСКИ ГРУПИ ЗА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Глава втора представя резултатите от проведено изследване на Европейски групи на териториално сътрудничество-ЕГТС. Пручени са трансгранично сътрудничество като елемент от общата регионална политика на ЕС, концепцията, еволюция, програмите, принципите и форми на трансгранично сътрудничество. Тази глава обяснява произхода и историческото развитие на ЕГТС. Дадени са дефиниции и характеристики на ЕГТС, както и правни основания за тяхното формиране. Бяха анализирани членството, статутът и управлението в ЕГТС. Даден е актуализиран списък на всички ЕГТС в Европа. Програмите за трансгранично и еврорегионално сътрудничество между Сърбия и България бяха анализирани и представени.

ГЛАВА ТРЕТА-ЕВРОПЕЙСКИ ГРУПИ ЗА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО КАТО ФУНКЦИЯ НА ТЕРИТОРИАЛНО СЪТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ

В Глава трета е изготвен сравнителен анализ на Европейски групи на териториално сътрудничество като функция на териториално сътрудничество между България и Сърбия. Направен е SWOT анализ на инициативата за създаване на ЕГТС Евробалкан. Проучването на ЕГТС подпомага по-доброто разбиране на равнището на социално-икономическата и териториалната кохезия на България и Сърбия. Главата е изцяло посветена на ЕГТЦ Евробалкан. Дадена е кратка история на инициативата за създаване на първата ЕГТС в тази част на Европа. ЕГТЦ Евробалкан беше анализиран чрез SWOT анализ. Анализират се социално-географските и икономическите характеристики на граничната зона на Сърбия и България. Определени са стратегическите цели и приоритети на трансграничното сътрудничество. Беше представен план за изпълнение на стратегията.

Регионалните неравенства в България и Сърбия нарастват поради липсата на иновативен модел на трансгранично сътрудничество, който да планира ефективно трансграничното сътрудничество и да използва финансови средства от фондовете на ЕС. Европейската група за териториално сътрудничество (ЕГТС) е чудесна възможност за Сърбия и България, освен трансгранично сътрудничество, да осигурят значителни финансови средства за собственото си развитие чрез европейски фондове. Прилагането на получените резултати в стратегически документи за развитие и правни регламенти би създадо организационна форма, която да позволи активирането на функционалното сътрудничество на ЕГТС като основна форма на трансгранично сътрудничество и един от ключовите инструменти за създаване на по-големи и функционално по-интегрирани области като европейската интеграция.

Въз основа на изследването и анализа на всички досегашни модели на трансгранично сътрудничество, изправени пред множество съвременни предизвикателства, спазвайки принципите на европейската кохезионна политика, беше създаден алгоритъм за анализ на трансграничния регион. Разработването на алгоритъма позволи прилагането на механизма за стартиране на инициативата за създаване на първата териториална ЕГТС в тази част на Европа-ЕГТС Евробалкан. Приложен е алгоритъм за анализ модела на създаването на Европейската група за териториално сътрудничество във функцията на регионалното и трансгранично сътрудничество между България и Сърбия. Формирана концепция за държавна политика за устойчиво развитие на социално-икономическата система на ТГС и е разработен механизмът за нейната реализация; обоснована е необходимостта от усъвършенстване на системата за анализ на трансграничния регион, като компонента на ефективния механизъм за управление на устойчивото развитие на ЕГТС; разработен е методическият подход за изграждане на модела на управление на устойчивото развитие на ЕГТС, както и механизмът за стимулиране на териториално сътрудничество между България и Сърбия. Теоретически е обоснована концепцията за държавна политика за управление на устойчивото развитие на социално-икономическата система на териториално сътрудничество между България и Сърбия, както и е разработен механизмът за създаването на Европейска група за териториално сътрудничество. Извършените изследвания показват, че актуално и необходимо е формирането на такава концепция за държавна политика на устойчивото

развитие на трансгранично сътрудничество между България и Сърбия, която би отчитала ресурсния потенциал и икономико-политическата специфика на трансграничния регион. Предложената в работата концепция за създаването на Европейска група за териториално сътрудничество се състои от пет нива. Теоретико-методологическото ниво на концепцията се състои от три блока: категориален апарат, който определя понятието и същността на устойчивото развитие на ТГС; стратегии за устойчивото развитие на ТГС; методологически подходи, използвани в процеса на управление на устойчивото развитие на ЕГТС. Моделното ниво на концепцията формира моделите на устойчивото развитие.

Методическо ниво-съдържа научно-методическия подход за управление на устойчивото развитие на ЕГТС, който включва:

- оценка на нивото на социално-икономическото развитие на ТГС;
- разкриване на структурните диспропорции в развитие то на ТГС;
- оценка на екологичното състояние и ресурсния потенциал на ТГС;
- оценка на финансово-инвестиционните фактори на устойчивото развитие на ТГС;

Инструменталното ниво на концепцията се формира от: апарата на икономико-математическото моделиране; апарата на статистическите оценки; апарата на теорията на вероятностите; инструментите на техническия и фундаменталния анализ. Практическо ниво-формира механизма на държавното управление на устойчивото развитие на ТГС, който включва модела на устойчивото развитие на ЕГТС, адаптиран за ЕГТС Евробалкан; методите за реализация на предложения модел (нормативно-правни, институционални, финансови, политически); инструменти за реализация на модела, съответстващи на предложените методи. Предложената концепция има ясна ориентираност към реализацията на принципите на кохезионната политика на ЕС и обезпечаването на високи темпове на икономически ръст, както и е насочена за провеждане на процедурата на поднастройка на националната икономика към променящите се външни и вътрешни фактори на икономическо управление.

Практическата реализация на предложената концепция се базира върху създаването на високоефективния механизъм за нейната реализация. На основата на извършените изследвания алгоритъм за анализ модела на създаването на Европейската група за териториално сътрудничество, може да се определи като съвкупност от

теоретически методи и модели, както и практически инструменти и мерки за реализация на държавната политика за управление на устойчивото развитие на ЕГТС.



Фигура 1. Алгоритъм за анализ модела на създаването на Европейската група за териториално сътрудничество във функцията на регионалното и трансгранично сътрудничество между България и Сърбия

Механизмът на държавното управление на устойчивото развитие на ТГС трябва да бъде насочен за: увеличаване богатството на националната икономика за настоящите и бъдещите поколения, както и ръста на благосъстоянието и социалната защитеност на населението. Като централен елемент на предложения Механизъм е приет икономико-географски модел на устойчивото развитие на ТГС, насочена за реализация на политика за управление на устойчивото развитие. Освен това важен компонент на политика за управление на устойчивото развитие на ТГС е интеграционната политика на държавата, насочена за повишаване ефективността на националното стопанство на основата на регионалното икономическо сътрудничество. Използването на индикаторите за ефективност на функционирането на националната социално-икономическа система позволява да се определи целесъобразността на структурните трансформации в системата на националното стопанство и да се извърши поднастройка на механизма на държавно

управление на устойчивото развитие регионално социално-икономическа система в съответствие с избраните приоритети на социалноикономическото развитие на държавата.

Механизъм за управление на устойчивото развитие на ТГС и на създаването на Европейската група за териториално сътрудничество във функцията на регионалното и трансгранично сътрудничество между България и Сърбия



Фигура 2. Механизъм за управление на устойчивото развитие на ТГС и на създаването на Европейската група за териториално сътрудничество във функцията на регионалното и трансгранично сътрудничество между България и Сърбия

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заключението обобщава резултатите от докторната дисертация. Особено беше изтъкнато, че Европейската група за териториално сътрудничество-ЕГТС, има важна функция за съживяване на скъсаните връзки и може да бъде важен двигател за цялостното развитие. Беше определено също така, че ЕГТС може значително да допринесе не само за стабилизацията и по-интензивното развитие на тази област, но и за сложната ѝ връзка с останалата част на континента, т.е. те могат да покажат готовността на страните в тази част на Европа да изцяло приемат основните принципи на Европейския съюз: свързаност, прозрачност на границите и по-добър живот на хората в граничните райони.

Насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията

С посочените основни изследователски направления, които попадат в обхвата на дисертационния труд, не се изчерпват въпросите на европейската кохезионна политика, териториалното сътрудничество и групирането на териториалното сътрудничество в Европа. Темата е все още актуална и могат да се посочат следните насоки за бъдеща изследователска работа по темата:

- Проучване на въздействието на ЕГТС върху различни социално-икономически сектори и услуги.
- Разширяване на обхвата на изследванията към страните от Западните Балкани.
- Включване на нови аналитични инструменти, така че по-пълно изследва въздействието на ЕГТС върху регионалното сътрудничество.

Справка за научните и научно-приложни приноси в дисертационния труд

Резултатите от извършеното изследване потвърдиха издигнатата хипотеза за положителния ефект и перспектива от създаването на Европейската група за териториално сътрудничество във функцията на регионалното и трансгранично сътрудничество между България и Сърбия. Европейската група за териториално сътрудничество (ЕГТС) е чудесна възможност за Сърбия и България, освен трансгранично сътрудничество, да осигурят значителни финансови средства за собственото си развитие чрез европейски фондове. Прилагането на получените резултати в стратегически документи за развитие и правни регламенти би създадо организационна форма, която да позволи активирането на функционалното сътрудничество на ЕГТС като основна форма на трансгранично сътрудничество и един от ключовите инструменти за създаване на по-големи и функционално по-интегрирани области като европейската интеграция. В дисертационната работа е осъществена теоретическата обосновка и решаването на комплексния научно-приложен проблем на формирането на ефективен механизъм за държавно управление на устойчивото развитие на ТГС на основата на формираната научна концепция и методология чрез обобщаването на теоретическите положения, разработката на научно-методическите подходи и методи в контекста на обезпечаване на устойчивото развитие на ТГС между България и Сърбия.

Към основните научно-приложни резултати от дисертацията може да се отнесе следното:

- За първи път в научната литература в Сърбия и България темата за ЕГТС е теоретично и методологически изследвана и практически разработена.
- Доказано е чрез използването на усъвършенстван научнометодически подход за избора на модел на ТГС, че най-оптималният модел на ЕГТС, способстващ за повишаването на ефективността на функциониране на системата на ТГС и обезпечаваш устойчивото ТГС между България и Сърбия.
- Теоретически е обоснована нова цялостна концепция за политика за управление на устойчивото развитие на ТГС, формулирана чрез обобщаване на теоретико-методологическите положения и методическите основи, както и разработката на инструментално моделни компоненти, реализацията на които създава съдържанието и същността на функциониране на ефективен механизъм за управление на устойчивото развитие на ТГС.
- Обоснована е методиката за оценка на устойчивото развитие на ЕГТС, която обхваща основните аспекти кохезионе политике, а всеки отделен аспект съдържа факторите за устойчивото развитие регионалната социално-икономическа система.

Основното предимство на този модел е, че е Европейска група за териториално сътрудничество има характер на юридическо лице и може да бъде създадена от държави-членки, регионални и/или местни власти, сдружения и публични институции. Главната същност на ЕГТС е свързана с катализиране на процеса на изпълнение на трансгранични програми и проекти, съфинансирани от Европейския съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР), Европейски социален фонд (ЕСФ) и Кохезионния фонд. Специфичността на ЕГТС се отразява във факта, че се предоставя възможност на регионалните и местните власти на държавите-членки на ЕС да могат да се асоциират и развиват трансгранично сътрудничество, без първо да подписват международни споразумения и да ги ратифицират в националните парламенти. Това е ключово предимство на ЕГТС, което му дава перспектива и преодолява редица трансгранични предизвикателства. За страни, които все още са извън Европейския съюз, като Сърбия, присъединяването им към европейската група за териториално сътрудничество, представлява шанс да получат финансови ресурси от европейските фондове.

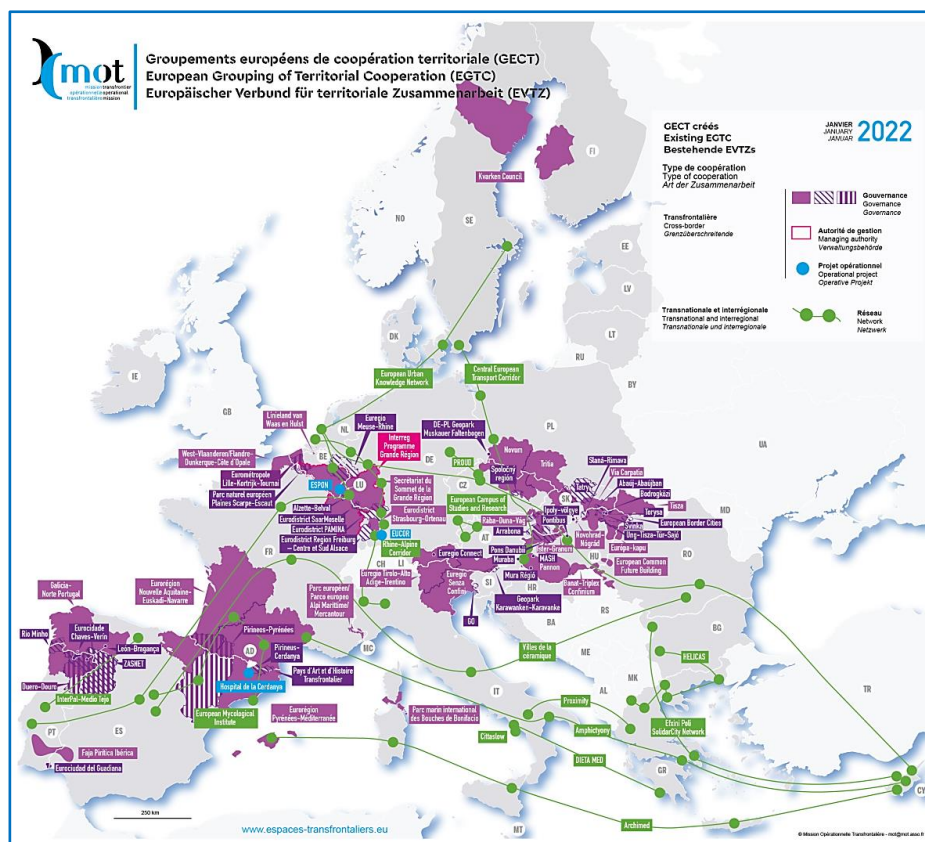
Надяваме се настоящият дисертационен труд да има своя принос за осмислянето и запълването на една значима академична ниша с оглед легитимното утвърждаване и бъдеще на ЕС, която остава все още недостатъчно широко и в дълбочина изследвана.



Карта 1. Еврорегионално сътрудничество Сърбия-Румъния-България.
Източник: <https://ec.europa.eu>



Карта 2. Трансграничен регион България-Сърбия. Източник: <http://www.ipacbc-bgrs.eu>



Карта 1. ЕГТС в Европа- януари 2022 г. Източник: Mission Opérationnelle Transfrontalière (MOT)

Благодарности

Изказвам своята благодарност за предоставената ми възможност да защита дисертационната си теза в СУ „Св. Климент Охридски” и поконкретно на научния ми ръководител проф. доц. д-р Косьо Стойчев, членовете на катедра „Регионална и политическа география“ и другите катедри от Геолого-географски факултет.